

Taula d'entitats
del Tercer Sector Social
de Catalunya

Debats

Catalunya Social

Propostes des
del Tercer Sector

núm. 41

Gener de 2015

Joves extutelats.

El repte d'emancipar-se avui

Joves extutelats.

El repte d'emancipar-se avui

ANA VILLA

Volem agrair la col·laboració en l'elaboració d'aquest document a la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència - Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET) de la Generalitat de Catalunya, a la Direcció General de Serveis per a la Família i la Infància del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials e Igualtat, a Miguel Melendro, a Carme Montserrat i a les entitats: Associació Cedre, Associació "In Via", Associació Punt de Referència, Coordinadora Mentoria per la Inclusió, Fundació privada Servei Solidari, Iniciatives i Projectes, Fundació Institut de Reinserció Social – IRES, la Fundació Mercè Fontanilles i Salesians Sant Jordi – PES Lleida.

Gener de 2015

Índex de continguts

■ 1. Introducció: Joventut i joves extutelats.	3
■ 2. El marc legal i els serveis d'emancipació arreu de l'Estat.	7
■ 3. Investigacions i estudis realitzats.	11
■ 4. Els itineraris d'emancipació i la intervenció educativa.	13
■ 5. L'acció des de les entitats.	18
■ 6. Joves protagonistes dels seus itineraris.	22
■ 7. La participació del voluntariat en la intervenció amb joves extutelats.	24
■ 8. La col·laboració com a clau en l'atenció als joves extutelats a Catalunya.	27
■ 9. Reptes i línies d'acció.	31
■ 10. Referències.	33

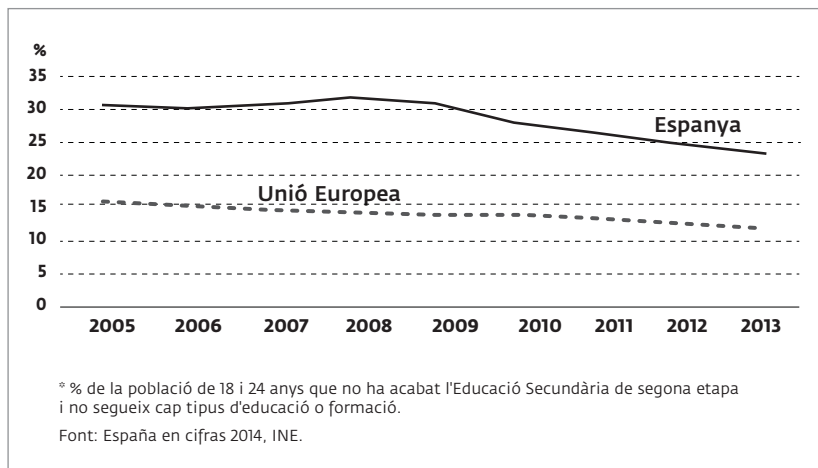
1. Introducció: Joventut i joves extutelats

L'objectiu d'aquest document és donar a conèixer i reflectir la realitat, en moltes ocasions desconeguda, del col·lectiu de joves extutelats. Parlarem doncs, d'aquells joves que han viscut sota la tutela de l'Administració pública fins a la seva majoria d'edat als 18 anys. Abans d'aprofundir-hi, però, és imprescindible fer una breu introducció a alguns factors i magnituds que tenen encara una incidència més complexa i severa en el cas dels joves extutelats

L'abandonament educatiu

L'abandonament educatiu a l'Estat espanyol és un dels més elevats de la Unió Europea. Un 23,5% dels joves de 18 a 24 anys no va finalitzar l'educació secundària i no seguia educació o formació al 2013 (Sistema estatal de indicadors de la educació 2014, Instituto Nacional de Evaluación Educativa, 2014). S'ha produït una davallada d'1,4 punts respecte a l'any 2012 que va ser d'un 24,9% i es situa encara lluny de l'objectiu pel 2020 que és que aquesta taxa d'abandonament es redueixi fins un 15%. Ara per ara, a set Comunitats Autònomes està per sobre del 25% (Sistema estatal de indicadors de la educació 2014, Instituto Nacional de Evaluación Educativa, 2014).

Gràfic 1: L'abandonament educatiu avançat^o

A l'any 2012, la taxa d'atur entre la població activa de 25-64 anys amb educació inferior a la segona etapa d'educació secundària era del 31%. En el cas de finalització d'estudis d'Educació Secundària era d'un 23% per les dones i un 20,2% en el cas dels homes (Panorama de la Educación, Indicadores de la OCDE 2014, Informe Español, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2014).

Atur juvenil i tipus de contractació

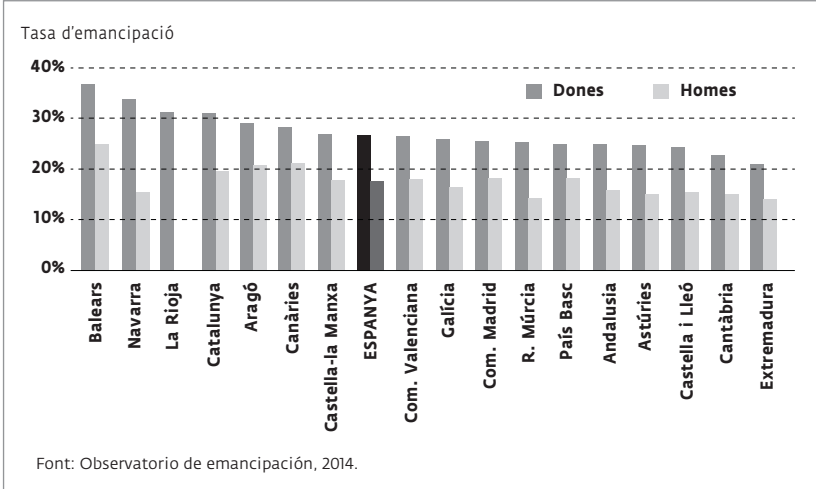
La taxa d'atur a l'Estat espanyol va ser d'un 23,6% al tercer trimestre de 2014 i supera en més del doble a la mitjana de la UE. Al tercer trimestre de 2014 hi havia 867.600 joves aturats menors de 25 anys, més del 52% del total. A l'any 2008 eren menys del 30% en la mateixa franja d'edat. Per tant, gairebé s'ha doblat percentualment. Aquest aspecte és determinant per a l'emancipació juvenil.

Els contractes temporals es situaven en un 51% entre els joves de 16-29 anys (Observatorio de la emancipación, Juliol 2014). Els joves entre 16-24 anys tenien una taxa de temporalitat del 68,5% i són qui més pateix aquest fet (Observatorio de la Emancipación, Juliol 2014).

L'edat d'emancipació

Només un de cada cinc menors de 30 anys està emancipat a l'Estat espanyol.

Gràfic 2: La taxa d'emancipació juvenil

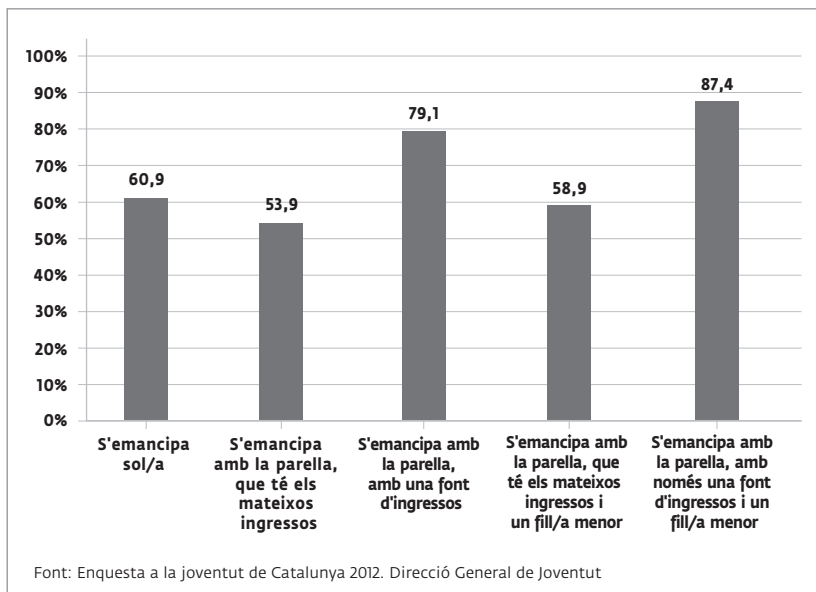

Un 42% dels joves catalans no emancipats entre 30-34 anys assenyalen la manca de recursos econòmics o la disponibilitat insuficient de recursos com a motiu principal per no emancipar-se. Entre els joves de 20 a 24 anys el 40% dels joves expliciten aquesta com a causa principal (Enquesta a la Joventut de Catalunya, Direcció General de Joventut 2012).

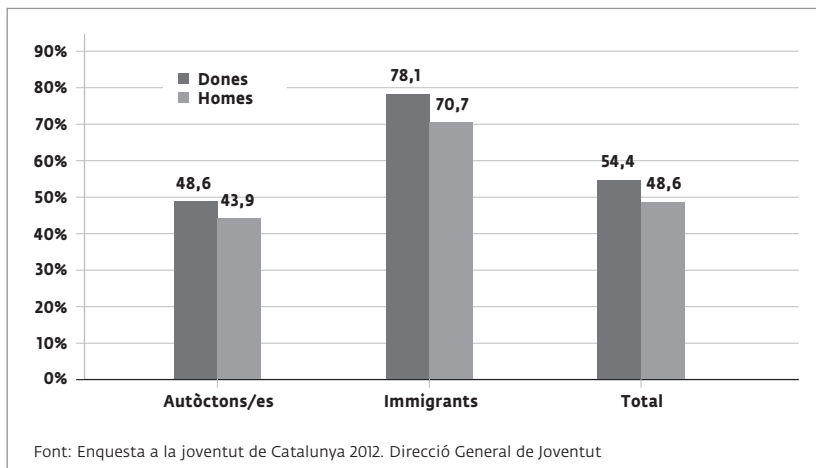
Els processos d'emancipació dels joves venen marcats per aspectes com l'edat de finalització dels estudis, la d'incorporació al mercat de treball i també per valors socials. En qualsevol cas venen acompanyats de la presa de decisions i de compromisos sentimentals i, en molts casos, d'inversions econòmiques. A l'Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 es fa una simulació de quina seria la taxa de pobresa entre els joves de 15 a 34 anys en el supòsit d'emancipació i segons el tipus de llar que formarien que serveix de manera senzilla per evidenciar la gravetat d'aquest cicle.

La taxa d'emancipació s'incrementa de forma molt significativa si els joves són d'origen immigrant, al voltant d'un 30% més tant en el cas de les dones com el dels homes. Al gràfic es pot veure la comparativa en relació als joves entre 15 i 34 anys.

Gràfic 3: Fórmules d'emancipació

Gràfic 4: Taxa d'emancipació segons origen

Són més de 30.000 els infants i joves tutelats arreu de l'Estat (Observatorio de la Infancia, 2013). N'hi ha més de 5.000 que es troben en procés d'emancipació i més de 3.800 que es troben propers a la majoria d'edat (Observatorio de la Infancia, 2013). Cal subratllar que els joves que han estat tutelats per l'Administració es troben amb una situació de vulnerabilitat molt diferent a la que viu la major part del jovent als 18 anys. En canvi, s'exigeix als joves extutelats allò que no es demana al conjunt de la joventut.

Hi ha joves que han estat tutelats i en complir la majoria d'edat han d'emancipar-se sense comptar amb el suport familiar, ni els recursos necessaris per fer-ho. L'emancipació es produirà en aquests casos sense garanties que el jove hagi assolit el nivell d'autonomia suficient conduint a una clara situació de vulnerabilitat. Si és així, resultarà molt difícil poder abordar el seu procés personal amb èxit.

2. El marc legal i els serveis d'emancipació arreu de l'Estat

En l'actualitat, es troba en procés d'elaboració un nou marc legislatiu de protecció a la infància d'abast estatal. Fins al moment, la legislació espanyola no contempla específicament el suport a joves extutelats. Seria doncs una molt bona notícia el reflex a efectes legislatius que es va proposar des de la Direcció General de Serveis per a la Família i la Infància del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials e Igualtat que impulsaria l'establiment de mesures de suport.

El 25 d'abril de 2014 el Consell de Ministres va aprovar l'Avantprojecte de Llei de protecció a la infància. El procés ha anat avançant i es compta amb el darrer informe elaborat pel Consell General del Poder Judicial. Es preveu l'aprovació legislativa durant l'any 2015 amb la inclusió dels dos articles que s'especifiquen a continuació:

La propera Llei de Protecció Jurídica de la Infància d'àmbit estatal

Des de la Direcció General de Serveis per a la Família i la Infància del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials e Igualtat s'està defensant activament la inclusió de dos articles que garanteixin que es dóna suport específicament a aquells joves que han estat en el marc del sistema de protecció un cop assoleixen la seva majoria d'edat. Més concretament, s'està plantejant la inclusió en l'article 11.4 i article 22 bis. A continuació, es cita tal i com es troba la proposta de redacció en fase de debat en l'àmbit Ministerial. Aquest text ha estat compartit amb l'Observatori de la Infància estatal així com amb la Plataforma de Organitzacions d'Infància i altres entitats.

Art. 11.4: Las Entidades Públicas dispondrán de programas y recursos destinados al apoyo y orientación de quienes estando en acogimiento, alcancen la mayoría de edad y queden fuera del sistema de protección.

Artículo 22 bis: Programas de apoyo tras el cese de la medida de protección.

Las Entidades Públicas ofrecerán programas de apoyo para la preparación a la vida independiente para los jóvenes mayores de edad que han estado bajo una medida de protección y lo necesiten. Los jóvenes podrán estar incluidos en estos programas desde dos años antes del cese de la medida y continuarán una vez cumplida la mayoría de edad, con el compromiso de participación activa y aprovechamiento por parte de los mismos. Los programas deben propiciar seguimiento socioeducativo, alojamiento, inserción socio-laboral, apoyo psicológico y ayudas económicas."

Font: Direcció General de Serveis per a la Família i la Infància, Ministeri de Sanitat, Serveis Socials e Igualtat.

En la major part de Comunitats Autònomes, avui per avui, no existeix un marc legislatiu específic sobre joves extutelats. En alguns casos, es contempla la possibilitat d'estada prorrogada als centres, o bé, hi ha alguna normativa referent a prestacions econòmiques.

La legislació catalana és pionera a Espanya en aquest sentit i contempla des de l'any 2010 el suport a joves extutelats. Sosté així la necessitat de donar suport a aquests joves cosa que ja s'havia impulsat des de la pròpia Administració des de l'any 1994 amb la creació del I Pla Interdepartamental de majors de 18 anys, el que es convertiria l'any 2005 a l'Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET). La Cartera de Serveis Socials inclou entre les seves noves prestacions de serveis socials l'acompanyament especialitzat a joves tutelats i extutelats (SAEJ), la prestació econòmica per a joves que han estat tutelats per la Generalitat de Catalunya tres anys o més, residències o pisos per a joves tutelats (16-18 anys) i extutelats (18-20 anys).

Llei 14/2010, del 27 de maig dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència, Capítol IV. Suport posterior a l'emancipació o a la majoria d'edat. Article 151. Mesures assistencials

1. Assolida la majoria d'edat, l'emancipació o l'habilitació d'edat, s'extingeixen les mesures de protecció. Això no obstant, l'organisme competent de la Generalitat pot disposar les mesures assistencials que consideri necessàries, mitjançant resolució motivada i amb el consentiment de la persona interessada o, si manca el consentiment, si es tracta d'un presumpte o una presumpta incapaç, mitjançant autorització judicial.
2. Aquestes mesures assistencials poden tenir contingut econòmic, jurídic i social o consistir en l'atorgament o el manteniment d'una plaça en centre i es poden estendre fins als vint-i-un anys d'edat.
3. L'advocat o advocada de la Generalitat pot representar i defensar en judici les persones extutelades que en assolir la majoria d'edat, l'emancipació o l'habilitació d'edat ho sol·licitin, sempre que la representació i defensa s'hagi iniciat durant la minoria d'edat.

Article 152. Programes de suport a l'emancipació i a l'autonomia personal dels joves extutelats i en situació de risc per a promoure la igualtat d'oportunitats

1. L'organisme competent ha de facilitar l'orientació, la formació i el suport necessaris als joves extutelats que en arribar a la majoria d'edat, l'emancipació o l'habilitació d'edat ho sol·liciten, sempre que compleixin els requisits establerts pels programes d'autonomia personal.
2. Els programes d'autonomia personal tenen com a objectiu oferir als joves extutelats els recursos de suport personal, d'habitatge, formatius i laborals necessaris per tal d'assessorar-los i acompanyar-los en l'exercici de la plena ciutadania en condicions d'igualtat, amb responsabilitat i amb el màxim grau d'integració en la societat on viuen.
3. Els programes d'autonomia personal han d'incloure metodologies d'interacció fonamentades en l'anàlisi de gènere per tal d'assegurar l'adquisició de competències professionals que permetin millorar l'ocupabilitat dels joves extutelats

Al document Primera aproximació als serveis d'emancipació elaborat des de FEPA entre 2012-13 es recullen per primer cop les dades facilitades per les administracions públiques dels diferents territoris en relació als serveis existents i al volum de joves atesos. En el primer

trimestre de 2015 estarà disponible una segona edició d'aquesta publicació periòdica.

A banda de l'Avantprojecte de Llei en l'àmbit estatal, al 2014 s'han produït algunes variacions al territori quant als processos legislatius. La nova Llei de Protecció Social i Jurídica de la Infància i l'Adolescència de Castilla-La Mancha aprovada a l'octubre de 2014 ha eliminat la regulació que existia per garantir els serveis per a l'emancipació de joves extutelats la qual cosa suposa un significatiu pas enrere. En el cas de les Illes Balears s'ha començat a treballar en l'articulació d'un Decret que estableixi algun tipus de regulació futura exigint una molt bona coordinació entre tots els agents implicats administracions dels diferents nivells territorials i entitats. Alhora, Canàries i Andalusia es troben immersos en processos de canvi.

Davant la manca de serveis per a l'emancipació de vivenda per a joves extutelats, entre d'altres, una de les fórmules territorials que es fan servir amb joves que assoleixen la majoria d'edat i estan en mesures de protecció és l'allargament de l'estada en centres de menors per un període que pot arribar a ser d'uns mesos a més d'un any o dos en alguns casos.

Com es veurà al següent apartat, l'estudi comparat de cinc països en l'àmbit europeu a partir del projecte YIPPEE posava de manifest la necessitat d'avenç en la vessant formativa per garantir l'èxit en l'emancipació dels joves i de millorar els seus nivells formatius. (Los itinerarios educativos de los jóvenes extutelados, Montserrat, C., Casas, F. & VVAA). La situació de crisi econòmica i l'elevada taxa d'atur juvenil fa que les dificultats d'inserció laboral d'aquest col·lectiu s'hagin accentuat donat que el seu nivell educatiu acostuma a ser més baix que el de la mitjana poblacional. Els serveis d'orientació i suport laboral existents al territori han estat menys efectius en els darrers anys i és en bona part per això que des d'alguns territoris s'ha fet últimament una major aposta per la formació dels joves.

Les prestacions econòmiques a què tenen accés els joves, donat que majoritàriament no hi ha prestacions adreçades a la seva especificitat al territori, són les rendes mínimes d'inserció (amb denominacions variables segons el territori) en els casos en què compleixen amb els requisits per disposar-ne. Els joves poden accedir-hi a partir dels 18 anys (en lloc dels 25 anys que estableix la Llei per a la població general) quan han estat tutelats per l'Administració. Les grans dificultats afegides en aquest sentit són els processos de tramitació i els temps de resolució.

3. Investigacions i estudis realitzats

Existeixen poques dades i estudis al voltant del col·lectiu de joves sense suport familiar i en procés d'emancipació arreu de l'Estat. Es tracta d'una qüestió pendent que contribuiria a millorar la situació aquests joves.

Cal fer palès que és una tasca difícil tenir dades sobre l'atenció a joves extutelats arreu de l'Estat perquè no es dona un seguiment de tot el conjunt d'aquests joves un cop assolida la majoria d'edat i, per tant, no es compta amb les dades. Aquest fet porta implícit un desconeixement molt elevat sobre la seva evolució, la capacitat d'autonomia i l'emancipació d'un jovent que ha estat sota el sistema de protecció.

A partir d'estudis existents en l'àmbit estatal i internacional tot seguit es destaquen alguns aspectes i principals conclusions que aquests assenyalen.

Necessitat de serveis de suport a l'emancipació per a la millora del nivell d'integració social de joves extutelats

A la recerca, *Los itinerarios educativos de los jóvenes extutelados en Europa* dut a terme entre 2007-2010 a cinc països europeus (Regne Unit, Dinamarca, Suècia, Hongria i l'Estat espanyol) es destacava que un 31,7% de la població tutelada nascuda el 1994 estava al curs que li corresponia (a la població general era d'un 69,4%). Tanmateix, s'indicava que existia un desfasament escolar en arribar al sistema educatiu i retards addicionals durant el període de tutela. Un 64,5% dels adolescents tutelats nascuts el 1994 estaven repetint algun curs mentre que en població general era d'un 9,1%. Ressaltava també la formació a què accedien, un 50% dels joves eren derivats a un PQPI (en població general un 4,4%).

Es constata que els joves que aconseguien tirar endavant eren aquells qui:

- Tenen estabilitat i mantenen l'escolarització.
- Compten amb suport institucional i també en la sortida
- Han tingut experiències de cura satisfactòries dels seus responsables.
- Tenen una xarxa de suport positiva.
- Tenen una percepció de voler ser "normals" com la majoria.

Necessitat de continuar l'acompanyament personalitzat

La recerca *Transition secured? A follow-up study of adolescents who have left residential care* destaca la necessitat de continuar l'acompanyament i subratlla que se sap poc sobre les experiències i percepcions dels/les joves durant i després del període de transició cap a la vida adulta. Els joves necessiten un acompanyament després de deixar la seguretat que els ofereix el sistema de protecció. Acostumen a tenir problemes perquè un cop que abandonen els recursos residencials i en el moment de sortida molt pocs adolescents estan preparats per fer una transició real cap a la vida adulta.

En l'Avaluació de resultats a llarg termini en acolliment residencial de protecció a la infància són els propis professionals qui expressaven la importància de continuar l'acompanyament educatiu més enllà de la majoria d'edat.

Necessitat de canvis progressius

A la recerca *Continuities and discontinuities: Issues concerning the establishment of a persistent sense of self amongst care leavers*, es recalca que entre els joves es donen graus de pertorbació i inestabilitat un cop han sortit del sistema de protecció a causa de la manca de continuïtat dels seus processos personals. Ells es troben amb una constant experiència de transitorietat que pot ser una barrera per a l'establiment d'un sentit de continuïtat. A la vegada, s'observa que s'incrementa la probabilitat de tenir conductes autodestructives en passar a la vida adulta en donar-se transicions comprimides, prematures i accelerades.

Un binomi d'èxit: la combinació de suport educatiu i suport econòmic

Més endavant s'aprofundirà més en la recerca duta a terme a Catalunya al 2012, *Latència als joves extutelats a Catalunya*. En un període de 18 anys i un cop atesos gairebé 6.000 joves un 47% va anar a viure autònomament i un 18% amb la seva família. El suport al procés educatiu i econòmic fa que els joves assolissin millors resultats.

Un repte de futur territorial que s'apuntava era la diversificació de serveis per a joves que surten del sistema de protecció (joves amb discapacitat, malaltia mental o amb problemes de conducta, entre d'altres). Als professionals se'ls recomanava garantir el suport en el treball de la gestió de les emocions amb els joves.

4. Els itineraris d'emancipació i la intervenció educativa

Resulta fonamental aclarir què s'entén per emancipació en parlar de joves extutelats. Des de la Federació d'entitats amb projectes i pisos assistits (FEPA) es defineix com la transició d'una situació de protecció a una situació d'autonomia, moment en el que entren en joc el desplegament de les diferents competències assolides i es posen de manifest les dificultats i les mancances personals. Es tracta d'un camí únic i personal en què factors com la família, l'origen, els recursos disponibles i les pròpies capacitats hi juguen un paper decisiu. És alhora un procés dinàmic, que evoluciona al llarg de la vida de la persona i que pot millorar mitjançant un pla d'acció.

Les mesures de suport als joves a partir dels 18 anys són necessàries per tal que els joves puguin passar d'una situació de protecció a una situació de plena autonomia. Els joves sense suport familiar requereixen d'un acompanyament per tal que el seu projecte d'emancipació sigui un èxit i perquè assoleixin una situació de maduresa que els permeti viure plenament la vida adulta i independent.

Existeixen múltiples factors de protecció i de risc en els processos de transició tal i com assenyalen López Peláez i Segado (2009).

Variables	Factors de protecció	Factors de risc
Educació	Escolarització obligatòria Estudis de nivell mig o superior Qualificació elevada	Sense estudis Baixa qualificació Formació obtinguda, inadequada per les ofertes del mercat de treball Sobrequalificació
Ocupació	Feina fixe o estable Feina ben remunerada	Manca d'experiències laborals prèvies Feina precària Feina irregular que permet obtenir ingressos per les despeses personals Manca de cobertura de la Seguretat Social
Econòmica	Ingressos procedents de la feina Prestacions per desocupació Ingressos aportats per la xarxa familiar	Manca de prestacions per desocupació Salaris baixos Falta de suport econòmic familiar

Variables	Factors de protecció	Factors de risc
Familiar	Suport dels pares o la parella	Debilitament o manca de xarxa familiar Aïllament
Institucional	Utilització dels recursos de les institucions públiques: prestacions econòmiques, serveis socials, habitatge	Desconeixement i desvinculació de les prestacions de suport de les institucions públiques
Salut	Estratègies d'aprenentatge proactives Nivell de formació adequat en matèria de protecció de la salut Capacitat per afrontar les demandes de lloc de feina polivalents	Incapacitat per desenvolupar un procés d'aprenentatge adequat Falta de formació Baixa autoestima

La intervenció educativa a partir dels 12-14 anys dels joves tutelats té un paper molt rellevant en la preparació cap a la seva majoria d'edat. En aquesta etapa es necessita treballar fórmules d'inclusió social que els facin sentir-se participants, a través dels espais de socialització i dels àmbits educatius o legals, entre d'altres. Els joves van adquirint paulatinament un rol cada cop més actiu i implicat amb la seva realitat i als 18 anys acompanyats per l'educador poden afrontar la realitat a partir d'un treball previ. El suport a cada jove és diferent donat que les accions s'han d'adaptar a la situació de cada jove.

Les experiències vivencials dels joves extutelats són generadors de malestar emocional per ells. Han viscut molts trencaments en la seva vida cosa que els provoca manca de confiança en ells mateixos. L'acció dels educadors ha d'anar encaminada a què els joves sentin propera la seva acció alhora que fomenten la seva autonomia. Els joves han de percebre que són importants per algú. De vegades obliguen a fer intervenció des del conflicte i, d'altres, des de l'apatia manifestant rebuig a la intervenció.

Els itineraris dels joves no són lineals i tenen avenços i retrocessos. En els moments de retrocés és necessària la intervenció educativa per donar-los-hi suport. En el seu procés han de poder viure experiències positives, de descobriment de formes de vida diferents a les que han tingut en el seu entorn o d'ampliació de la seva xarxa social.

Joves extutelades: perspectiva de gènere

En relació als processos d'emancipació de les noies extutelades des d'una perspectiva de gènere s'observa que, en general, i amb independència del seu país d'origen i religió, les joves manifesten que el seu objectiu vital principal és formar la seva pròpia família (el desig de ser mare és molt present) i tenir una llar. La resta d'objectius serien necessaris, en tot cas, per a la consecució del principal.

S'aprecia, a més, que sovint les noies tenen molt present a les seves famílies d'origen en els seus processos, i que aquest fet, especialment en el cas de les noies musulmanes, podria contribuir a fomentar un sentiment de culpa i un malestar que atribueixen a no estar responnent a les expectatives dipositades en elles.

Les expectatives familiars i els seus propis desitjos semblaria doncs que no tenen res a veure amb un projecte educatiu individualitzat encaminat a assolir una autonomia i independència tal i com l'entendem els professionals. Aquesta dualitat estaria representada, en alguns casos, pel que elles anomenen com tenir dues vides paral·leles: vida "A" i vida "B" (amb les que en alguns casos es relacionen a través de dos aparells mòbils diferents). La vida "A" seria el seu procés d'emancipació en el qual estarien presents tots els recursos implicats i la segona, la vida "B", la que compararien amb els seus iguals, parella i família.

Pel que fa a les seves relacions sexoafectives, en un elevat nombre de casos es detecta que el masclisme i la violència hi són presents, encara que les noies mostren dificultats per detectar-ho, sovint com a conseqüència de la seva pròpia història de vida. En aquest sentit, s'observa que les noies reproduïen un rol femení basat en la submissió i la dependència vers les seves parelles i tot i que sovint reconeixen que no senten amor, expressen necessitar-les perquè se senten "cuidades". En aquestes relacions les noies accepten que la parella exerceixi un control constant de les seves vides i que els hi proporcionin un benestar material i econòmic. Elles diuen que guanyen una companyia, especialment els caps de setmana, moment en que expressen que se senten molt soles.

Aquestes són algunes observacions que sorgeixen a partir del treball directe amb les noies i que fan palès el conflicte i el patiment que impregna els seus processos d'apoderament com a dones. Seria desitjable una reflexió conjunta en profunditat dels professionals implicats en aquest tipus d'acompanyament a les joves en el seu camí cap a l'emancipació.

Andrés, I., Cap Habitatges Inclusió, Associació "in via"

Perspectives triangulades al voltant dels sabers i competències professionals en la intervenció socioeducativa amb adolescents i joves en risc d'exclusió social

En dues recerques recents sobre intervenció socioeducativa amb adolescents en risc d'exclusió social i joves extutelats es va abordar el tema de les competències específiques que han de desenvolupar els professionals per poder intervenir de manera eficaç amb aquest col·lectiu (2011-2013).

Els i les professionals consultats, fonamentalment educadors socials, psicòlegs, pedagogs i treballadors socials, fan referència molt àmplia en aquest sentit a la necessitat de formació al voltant de qualitats personals, relacionals i competencials. Entre elles, consideren imprescindibles a la seva pràctica socioeducativa el ser proper als/les joves i adolescents, el suport a les seves necessitats i demandes, l'empatia i les habilitats de comunicació, la transparència en el discurs, la flexibilitat i capacitat d'adaptació a situacions canviants e incertes, el treball en equip, la tolerància i la frustració envers els valors de l'altre, la paciència, la creativitat i el sentit de l'humor. D'altra banda, es reconeix la gran diversitat dels perfils professionals i del tipus de formació amb què s'accedeix a la intervenció socioeducativa amb aquests col·lectius vulnerables. Es considera aquest com un dels elements que més l'enriqueix i que promou la innovació socioeducativa.

Quant als i les adolescents i joves que van participar a les recerques, valoren especialment el bon tracte, l'empatia i el suport rebuts, així com algunes de les qualitats i competències que els propis professionals també subratllen, com el respecte, la comprensió, l'escolta, l'ajut, la claredat en les explicacions i el sentit de l'humor. Destaquen amb puntuacions especialment elevades qualitats dels i les professionals com la seva facilitat de comunicació, la seva paciència i amabilitat, totes elles valorades amb puntuacions properes a l'excel·lent. Alhora, manifesten clarament la seva consideració sobre les persones que treballen amb ells com professionals que "saben el que fan".

Els mateixos adolescents i joves tenen una excel·lent opinió de les entitats socials que treballen amb ells i valoren la seva experiència als programes desenvolupats per elles amb una mitjana de notable alt a excel·lent, a l'igual que succeeix amb la seva valoració mitjana sobre els aprenentatges adquirits en aquests programes d'intervenció socioeducativa.

Aquesta informació sintetitza la perspectiva dels agents i col·lectius implicats en aquest tipus d'intervenció socioeducativa, orienta envers algunes prioritats en relació a la formació i selecció dels seus professionals i reforça en gran mesura els principis i les estratègies d'intervenció posats a la pràctica amb adolescents i joves en risc d'exclusió social.

Melendro, M., Cruz, L., Iglesias, A. y Montserrat, C.

La importància de la gestió de les emocions

En l'estudi sobre l'Atenció als joves extutelats: evolució, valoració i reptes de futur encarregat per FEPA, un dels temes de millora que sobresurt, tant en el grup de discussió dels professionals que treballen amb els joves, com en les respostes als qüestionaris, és el referent al treball de les emocions. Es troba a faltar més formació en aquest sentit, doncs és sovint, un tema oblidat o posat en segon terme. En canvi, opinen que és cabdal a l'hora de treballar amb aquests joves; en paraules d'un dels educadors cal: "saber entendre el que passa, posar-hi nom i aprendre a gestionar aquestes emocions".

Alguns joves en aquest mateix estudi apunten, per exemple, el tema de la soledat que senten sobretot quan surten dels centres residencials i, d'altres, també quan se'n van del pis assistit. Expressen que potser necessitarien més preparació per enfrontar-se a la realitat tots sols i, especialment, a les relacions amb les persones. Això és coherent amb el que comenten alguns educadors respecte que és important, més enllà d'ensenyar les qüestions pràctiques, incidir en la gestió de les emocions.

En l'estudi europeu sobre *Els itineraris educatius dels joves extutelats*, els joves exposaven també que les seves vides, en general, estan sotmeses a sentiments d'inseguretat, de ràbia i temor pel fet de veure's obligats a prendre les seves pròpies decisions i a resoldre moltes vegades en solitari dificultats relacionades amb la família, els estudis, els amics, el treball o l'habitatge.

Els seus progenitors no acostumen a representar-los una font de suport. Per tant, no tenen una família a la qual poder recórrer en cas de necessitat, sent els joves els que els acaben proporcionant el suport i sentint-se'n responsables, també dels germans, i debatent-se amb el dilema de fins a quin punt cal seguir amb l'exercici d'aquesta responsabilitat. Molts d'ells expressen que senten que únicament poden confiar en si mateixos i això els dificulta demanar ajuda.

Per altra banda, es fa palès, com abans, que sobretot mentre estaven al sistema de protecció s'han vist sovint estigmatitzats amb l'etiqueta d'infants o joves conflictius, també en l'entorn escolar, fins al punt que ells mateixos a vegades es refereixen a la població de fora del sistema com els *joves normals*, situació que els repercuteix també en la vessant emocional.

És en aquest sentit, que es perfila com un autèntic repte de futur pels serveis per a joves extutelats d'entre 16 i 21 anys, el poder articular de forma sistemàtica un suport als professionals que treballen amb aquests joves pel que fa al treball de la gestió de les emocions.

Montserrat C., Universitat de Girona

5. L'acció des de les entitats

Arreu de l'Estat és la Federació d'entitats amb projectes i pisos assistits, FEPA, la que aglutina al voltant de 50 entitats que desenvolupen projectes d'atenció a joves sense suport familiar, especialment tutelats i extutelats d'entre 16 i 21 anys. Pretén afavorir l'autonomia i la igualtat d'oportunitats dels joves i les joves sense suport familiar en procés d'emancipació, especialment dels tutelats i extutelats.

Compta amb projectes que afavoreixen els processos d'autonomia i emancipació d'aquests joves i faciliten la seva integració en la vida adulta independent. Hi ha projectes diversos en l'àmbit d'habitatge, la inserció laboral, l'acompanyament educatiu, el suport psicològic, l'assessorament jurídic, el suport econòmic i el reforç de xarxes relacionals. Tots els projectes tenen en comú l'atenció al jove des d'una perspectiva integral i, per tant,

més enllà de l'àmbit d'intervenció en què s'ubiquin, busquen oferir a aquest una orientació en tots aquells aspectes socials i personals que requereixi.

Les entitats de la Federació treballen en el projecte d'emancipació basant en una proposta personalitzada per cada jove, a partir de l'anàlisi de la seva situació d'autonomia i del desenvolupament de competències per a l'emancipació. Es situa al jove al capdavant del seu procés, com a únic protagonista i rep el suport de professionals que l'orienten i l'acompanyen en el seu itinerari.

El tipus d'atenció que es fa des de les entitats depèn de cada territori. En el cas català es fa en col·laboració molt estreta i propera amb l'Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET) de la Generalitat de Catalunya i es fa un seguiment integral de caire molt estret.

Tot seguit s'aprofundeix en els àmbits sobre els que es centren les accions:

Alternatives de recursos d'habitatge

Els joves que han estat tutelats per l'Administració i que accedeixen a pisos d'autonomia ho fan voluntàriament amb l'objectiu de desenvolupar competències per a la seva futura emancipació. El temps

mig d'estada acostuma a ser de dos anys aproximadament. Per tal de poder-hi accedir és necessari tenir un estat de maduresa i d'autonomia personal que els permeti la seva autogestió i convivència.

Entre els recursos d'habitatge existents es troben al territori diferents serveis

- **Pis assistit de 16 a 18 anys:** per a joves pels qui es considera necessari iniciar un procés de desinternament progressiu fins a la majoria d'edat. La tutela segueix sent de l'Administració. Hi ha un equip educatiu que garanteix la presència d'un educador social de manera permanent.
- **Pis assistit per a joves de més de 18 anys:** vivendes per a joves entre 18 i 25 anys. Compten amb un educador que és responsable del pis i en aquest cas la presència educativa no és permanent. La mitjana d'usuaris varia segons dimensió del pis i té un funcionament compartit en què es demana als usuaris cada cop més autonomia.
- **Servei d'integració familiar:** recurs amb places limitades que treballa l'acollida de famílies de persones joves estrangeres extutelades. El programa realitza la selecció de candidats i ofereix formació prèvia i suport.
- **Servei d'acompanyament especialitzat i vivenda alternativa:** orientat a joves majors de 18 anys i que tenen un grau d'autonomia molt superior al que tenen els qui viuen en pisos assistits. S'acostuma a donar suport al jove en el seu itinerari personal.

Itinerari educatiu

El nivell de fracàs escolar és molt més alt entre els joves extutelats. Es dóna sovint poca valoració dels estudis de la família de què provenen els joves i acostumen a haver tingut dificultats als centres educatius. La presa de consciència de la importància de la formació per a la inserció laboral es dóna al llarg de l'itinerari de cada jove.

Per alguns joves, el pas per un pis assistit i l'acompanyament dels educadors els dóna l'oportunitat d'impulsar el seu itinerari educatiu i compensar el retard escolar que podien portar en la seva arribada al pis. Aquests perfils tenen sovint accés a cicles formatius i a batxillerat i, en alguns casos posteriorment hi ha continuïtat amb estudis universitaris. Per altres joves, l'itinerari educatiu queda més reduït als estudis no reglats orientats a poder disposar d'estudis primaris i ESO.

Inserció laboral

Tal i com s'ha dit a l'inici del dossier, la situació del mercat laboral i l'accés a una feina són molt complicats per la joventut en general, més encara si el nivell d'estudis és baix. Es dona cada cop més un esforç per conscienciar que formació i inserció laboral poden anar de la mà. Es tracta de poder garantir la continuïtat en el món laboral un cop els joves no tenen accés a recursos de suport (en cas que els tinguin).

En el cas de les persones immigrades es dona una complexitat afegida que és la dificultat d'obtenir un permís de treball i residència. Per aconseguir-ho, és necessari disposar d'una oferta laboral a jornada plena amb un contracte laboral que tingui almenys un any de durada, cosa que és gairebé una utopia en l'actualitat.

Real Decreto 557/2011, de 20 d'abril – Reglament de la "Llei d'estrangeria" (Ley Orgánica 4/2000, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social)

Article 200

1. Los extranjeros que se encuentren en España durante al menos un año en situación de residencia podrán acceder a la situación de residencia y trabajo por cuenta ajena cuando el empleador, como sujeto legitimado, presente la solicitud de autorización y se cumplan los requisitos laborales exigidos en el artículo 64, excepto el previsto en el apartado 3.a).

Excepcionalmente podrá acceder a la situación de residencia y trabajo, sin necesidad de que haya transcurrido el plazo de un año, el extranjero que acredite una necesidad de trabajar por circunstancias sobrevenidas para garantizar su subsistencia.

2. La eficacia de la autorización de trabajo estará condicionada al posterior alta del trabajador en el régimen correspondiente de la Seguridad Social en el plazo de un mes desde la notificación su concesión. Cumplida la condición, la vigencia de la autorización se retrotraerá al día inmediatamente siguiente al de la caducidad de la autorización anterior.

Suport jurídic

L'assessorament i acompanyament jurídic i de mediació es fa bé des de les entitats, o bé en col·laboració amb l'Administració segons el territori. El seguiment individualitzat atorga flexibilitat per adaptar-se a les característiques de cada situació. Es dona acompanyament en estrangeria, en matèria penal, en matèria civil, en suport i seguiment de qüestions jurídiques en qualsevol altre àmbit, etc.

Es tracta d'una qüestió essencial en el cas dels joves estrangers. La renovació de documentació espanyola i del país d'origen acostuma a ser complicada. El fet que el jove s'hi impliqui en aquest procés suposa la presa de consciència de la complexitat i importància de fer les coses en els terminis correctes donat que mentre ha estat en el sistema de protecció la responsabilitat era de l'Administració.

Vincles familiars

La trajectòria familiar és un dels factors personals que incideixen sobre l'itinerari d'emancipació i cal conèixer quin impacte té en la vida actual del jove i quin n'ha tingut al llarg de la seva vida per poder-hi intervenir adequadament. Durant l'època en què el jove ha estat tutelat, la relació amb la família, si n'hi ha, s'ha dut de forma reglamentada. En canvi, la majoria d'edat implica que són els propis joves qui han de gestionar com volen que sigui aquesta relació. De vegades es donen casos en què es reactiven relacions familiars amb un objectiu exclusivament econòmic ja que es pot veure al jove com una possible font d'ingressos.

Des de les entitats, entre d'altres es treballen amb els joves en aquest aspecte: quins són els vincles i com es viu i accepta la situació familiar, quins rols són els que s'han establert i quins són els que es volen establir, si existeixen responsabilitats familiars, com s'estableixen.

La xarxa de suport social i el lleure

Convé ressaltar la importància que té pels joves el desenvolupament de la xarxa de suport social: amics, activitats de lleure, persones significatives a la seva vida, etc per afavorir el seu itinerari d'emancipació. El lleure és un espai normalitzador en què es redueix l'estigma. Els joves han de comptar amb espais propis, a banda de la seva possible participació en activitats organitzades. En aquest àmbit és rellevant conèixer els interessos dels joves i les seves motivacions sobre aspectes culturals i d'oci o la seva implicació en la comunitat.

Algunes entitats han promociat activitats de voluntariat entre els joves que atenen. Així es poden trobar, entre d'altres, experiències de voluntariat amb gent gran o amb persones amb discapacitat que es duen a terme durant les vacances d'estiu i que són protagonitzades pels joves, per exemple. Aquest tipus d'espais permeten que el jove desenvolupi una responsabilitat davant un projecte fent-los sentir útils i importants.

Un projecte d'inclusió social i laboral: ArtIntegrat

A través d'aquesta iniciativa joves extutelats propers a l'emancipació tenen una oportunitat d'inserció laboral. La línia "Projecte Recuperem Oficis" s'adreça a la formació i a l'ocupació en la recuperació d'oficis tradicionals, concretament, l'artesanía (reproducció de figures de ceràmica, de cartró-pedra, bijuteria, etc). Es tracta doncs, de facilitar la creació de llocs de treball i la inserció dels joves en empreses ordinàries a través de l'aprenentatge d'un ofici.

Els joves que hi participen estan afrontant sols la emancipació i han de tenir elevada motivació per l'adquisició de noves competències, per la retenció de coneixements, voluntat i predisposició per assumir nous reptes i tolerància al canvi adaptant-se a noves situacions. En l'itinerari adquireixen aptituds diverses, totes elles traslladables a la feina: saber fer, paciència, atenció en els detalls, transmissió de coneixement, treball de qualitat, treball metòdic, rutina de treball i coordinació i treball en equip, entre d'altres.

El nivell acadèmic dels joves és baix cosa que els dificulta l'adquisició de nous coneixements. És per això que la pràctica pre-laboral és la metodologia òptima per disposar de noves competències professionals i transversals. Un mestre artesà és qui imparteix el taller pre-laboral per tal que els joves adquireixin les competències necessàries pel treball. Els joves desenvolupen la jornada en un grup reduït de 4 a 6 persones cosa que els permet una tutorització i direcció individualitzada.

Art Integrat EI

6. Joves protagonistes dels seus itineraris

"Sóc un noi marroquí i fa tres mesos vaig fer els 18 anys. Després d'estar tutelat he viscut uns dies amb un amic fins que he pogut entrar al recurs de La Caseta. Estic aquí perquè necessito ajut per poder tirar endavant i poder treure'm el títol de PQPI. Amb un títol crec que és més fàcil poder treballar i tenir un futur millor. Vull fer la meua vida. Quan era menor vaig fer coses dolentes. Finalment, però me n'he adonat i m'han ajudat a ser conscient de moltes coses. He après molt.

Quan vaig sortir del centre, vaig veure que estava al carrer, que el carrer només porta problemes perquè ningú t'ajuda: et mors de fred i de fam, és fàcil ficar-se en problemes. Sense ningú que t'empenyi, et quedes sense res".

Jove en pis d'autonomia major de 18 anys, Associació Cedre

"El meu nom és Àlex i tinc 18 anys, des del mes d'agost del 2013 m'estic al pis d'autonomia Don Bosco. El fet d'haver decidit passar al pis en comptes de retornar a casa dels meus pares o anar a viure sol quan vaig ser major d'edat, m'ajuda a fer el pas cap a la meva autonomia d'una forma millor, amb més seguretat i aprenent coses que fins ara no sabia que havia de saber. Com es fan certs menjars, com es fa la compra, com portar la neteja de casa, fer un pressupost setmanal, com funciona el banc i les llibretes d'estalvi... i, també tenir una educadora que m'orienta. De vegades, però, és una mica pesat que et controlin, quan et sents sol i desbordat t'és de molta ajuda.

Tenir el recolzament de la prestació d'ajuda als extutelats m'està ajudant a poder pagar les meves despeses personals, les de lloguer, d'alimentació, de transport, i... quan es pot d'oci!! Sense aquesta ajuda i la del pis, mai hagués pogut fer el pas cap a la meva autonomia, ja que els estalvis que tenia dels mesos que vaig treballar a la fruita i al Shalom no m'haguessin arribat per mantenir-me".

Jove en pis d'autonomia major de 18 anys, Salesians Sant Jordi- PES LLeida

""El pis ha estat un canvi en la meva vida. La veritat és que m'ha canviat la vida. Quan vaig entrar no sabia què fer, no tenia clar per què estava aquí. He estat dos anys i he canviat molt.

Em veig més gran, he crescut. Ara veig les coses diferents. No estic esperant que em donin les coses, sinó que les busco. Ara a més treballa i sé el que costa. El pis m'ha ajudat a ser més responsable i a entendre moltes coses que em passen. Hi ha hagut moments difícils, de no saber què fer o no entendre als educadors, però ara veig que m'han ajudat".

Jove que va sortir d'un pis d'autonomia (Fundació Institut de Reinserció Social - IReS)

"Estic residint al pis assistit des de fa un any i mig i espero poder estar-me un any més. El fet d'estar a aquest recurs em possibilita poder estudiar i formar-me com a Auxiliar de Clínica, que és la formació que faig actualment.

A mi, m'hagués agradat poder compaginar estudi i treball, perquè crec que no puc estar indefinidament sense treballar. Per sort, des de el recurs i l'Àrea dels Joves, em van tramitar la possibilitat de cobrar la Renda Mínima d'Inserció, que cobro des de l'estiu passat.

Això m'ha donat molta tranquil·litat en el meu estat d'ànim. Sé que puc disposar d'uns diners per a mantenir-me i poder estudiar. Ara puc ajudar en el pis assistit i no m'han de mantenir i pagar les meves despeses. Em sento més útil i ho aprofito per a treure'm un Grau Mig que m'ajudarà a trobar feina, tot i que és difícil.

El tutor del pis i els educadors de l'espai Cabestany m'estan a sobre per ajudar-me i motivar-me quan estic més deprimida o em costa una assignatura. Em donen suport i creuen en mi, cosa que és molt positiva".

Jove en pis d'autonomia major de 18 anys, Iniciatives i projectes

7. La participació del voluntariat en la intervenció amb joves extutelats

La implicació ciutadana amb els joves extutelats és una qüestió de compromís individual que posa en contacte realitats molt diferents, que beneficia a joves i a voluntaris i que, de retruc impacta positivament a la societat en general.

Els professionals no han de tenir por d'enquadrar bé la funció del voluntariat en el seu projecte atès que el voluntari està al servei del projecte i que assumeix el compromís d'incorporar-se a les directrius establertes al pla de treball dels joves.

Des de FEPA es valora molt positivament la participació de voluntariat en els projectes d'acompanyament a l'emancipació, per moltes qüestions, entre les que destaquen:

- **el voluntariat ofereix a aquests joves la dedicació d'una persona**, a vegades en exclusiva, que transfereix coneixements, que dóna confiança, que ofereix gratuïtament el seu temps, que conté i facilita l'expressió d'emocions i que contrasta amb la manca de referents adults que tenen aquests joves en els seus entorns naturals de suport (famílies d'origen, xarxa personal,...). Es donen experiències

de reforç escolar, de desenvolupament de tallers d'habilitats i d'hàbits de salut, d'acompanyament d'itineraris personals, etc.

- **el voluntariat que intervé amb els joves extutelats és un exemple de "com es pot anar per la vida".** És un testimoni d'adult que aporta tant pel que diu com pel que fa, per la seva actitud i valors, que van impregnant la relació voluntari-jove. L'emancipació cobreix molts àmbits: la formació, la incorporació al món laboral i l'habitatge en són pilars, però també els hàbits d'higiene, alimentaris, les rutines, l'economia domèstica, la xarxa social, el risc d'aïllament social, les emocions, etc. en són de cabdal importància perquè l'emancipació es doni amb garanties d'èxit.
- **el voluntariat pot posar a l'abast del jove la pròpia xarxa i obrir-li portes a noves oportunitats.** El jove amplia el seu capital social i això l'enriqueix no només en enfortir la seva xarxa sinó en la perseverança i l'esforç que requereixen els processos d'emancipació.
- **els joves ofereixen als voluntaris el seu testimoni vital.** En una societat on el 78,7% de la població encara viu amb els pares als 29 anys (Observatorio de la emancipación, 2013), els joves extutelats han de fer un sobreesforç des d'un pitjor punt de partida. L'experiència vital dels joves suposa un exercici de reflexió personal per les persones voluntàries, que a més de nodrir-se de la satisfacció de l'activitat de voluntariat, se senten més rics en valors, en actituds i en el desenvolupament d'habilitats per sortir del seu espai de confort relacional.

Així i tot, **cal tenir clar quins són els límits de l'acció del voluntariat per tal de garantir que no estan substituint la intervenció professional sinó que la complementen.** En un moment de crisi i de precarietat en els recursos socials d'atenció als joves extutelats és especialment important fer èmfasi en aquest punt. El voluntariat no ha de ser substituït en cap cas de la intervenció professional.

La mentoria és només un exemple de participació del voluntariat en els processos d'emancipació dels joves extutelats que ha mostrat tenir un resultat positiu i enriquidor.

Voluntariat al Programa Referents: una experiència de mentoria social

La mentoria és un instrument d'intervenció social que promou la relació entre persones que s'ofereixen de manera voluntària per proporcionar suport individual a una altra persona que es troba en situació de risc d'exclusió. Aquesta relació està motivada i tutoritzada per un professional. Els programes de mentoria per a joves extutelats, que es gestionen des de Punt de Referència, ofereixen als joves una persona voluntària que els dona suport en el dia a dia en aspectes pràctics i emocionals.

Recentment, durant l'any 2013, la Coordinadora Mentoria per a la inclusió ha dut a terme un estudi d'avaluació d'impacte de tres programes de mentoria social a Catalunya: Coach (Fundació Èxit), Referents i Rossinyol (Universitat de Girona i Fundació Servei Solidari) analitzant l'impacte en els mentorats un cop finalitzat el procés. Tots tres programes treballen amb adolescents i joves en situacions de vulnerabilitat, risc o exclusió social.

El programa Referents té com a objectiu principal donar eines a joves tutelats i extutelats, entre 18 i 23 anys que els puguin ajudar en el seu procés d'emancipació. Des de 1999 l'associació Punt de Referència ofereix als joves que d'aquest programa l'oportunitat de participar en un projecte de mentoria per rebre suport, orientació i acompanyament d'una persona adulta voluntària major de 25 anys.

L'augment de la confiança en el mentor suposa alhora una millora de l'impacte de la mentoria sobretot a través de l'increment del capital social i del reforç emocional. Les aportacions més significatives del programa pels joves han estat:

- **companyia i confiança:** un 75% dels joves afirma haver obtingut companyia i un 69% que ha conegut algú de confiança. A més, un 94% dels joves considera el seu referent com un amic de confiança.
- **autonomia:** el 75% dels joves se senten més autònoms, en part gràcies a l'accés a una nova xarxa de relacions a través del seu referent.
- **suport educatiu i millora de les perspectives laborals** el 75% ha rebut ajuda en els estudis produint-se una millora en les expectatives educatives dels joves i en el valor que donen als estudis. Els joves perceben l'educació com una via útil per a una bona inserció laboral.
- **suport al voltant dels aspectes quotidians:** en aquest sentit, prop d'un 70% dels joves afirmen que fan una mica de tot amb la seva persona referent.
- **reforç emocional:** més del 80% dels joves ha incrementat la seva motivació per fer coses i un 75% veu molt bé que el seu referent els aconselli.

Coordinadora Mentoria per la inclusió

Voluntariat de reforç escolar i tallers per a joves

Cada cop més el voluntariat que col·labora amb les entitats és un voluntariat qualificat amb coneixements especialitzats i els joves extutelats són un dels col·lectius amb qui intervé. Hi ha persones voluntàries impartint tallers de cuina que els faciliti incorporar hàbits saludables i sostenibles, tallers de reforç escolar per donar impuls a l'educació que segueixen els joves, tallers de moviment i sensibilització per prendre consciència corporal, tallers de competències per desenvolupar habilitats i actituds que donin resposta a realitats personals i laborals quotidianes, etc. Tots ells són àmbits molt diversos però que permeten reforçar l'acompanyament a l'autonomia, treballant sobre diferents àmbits de creixement personal dels joves.

Fundació Servei Solidari – FEPA – Espai Cabestany

8. La col·laboració com a clau en l'atenció als joves extutelats a Catalunya

El procés de creixement i maduració del Tercer Sector ha anat de la mà d'una aposta creixent envers la col·laboració entre els diferents agents socials. En el rerefons de la col·laboració intersectorial s'hi troba la idea de la societat de la responsabilitat compartida.

En el cas de l'atenció als joves extutelats, a Catalunya hi ha una llarga trajectòria de col·laboració entre l'Administració Pública i les entitats socials. Ha estat i és una experiència contínua d'enriquiment mutu pels dos agents, que ha fet possible arribar a articular i tenir uns programes consolidats, en els diferents àmbits a què cal donar cobertura per garantir un bon procés d'emancipació (habitatge, suport econòmic, suport jurídic, formació, o inserció laboral) alhora que un marc legal. És cert, però, que no tots els joves que han estat tutelats accedeixen a aquests programes.

L'Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET) de la Generalitat de Catalunya compleix 20 anys al 2014, al 2013 va atendre 1.932 joves. La coordinació entre entitats i Administració ha contribuït a la millora en la intervenció amb els joves i ha servit per poder impulsar polítiques i nous programes durant dues dècades. Avui, es comparteixen alguns projectes com ara l'Espaijove (punt de trobada per a joves amb diversitat de tallers i activitats), es gestionen conjuntament programes

d'ajuts econòmics de suport a l'estudi, o bé, es comparteixen espais rendibilitzant-los i fent més fàcil i àgil la comunicació.

La visualització de com ha estat la incorporació gradual dels diferents programes a l'ASJTET durant 20 anys serveix per visualitzar la complementarietat que atorguen ambdós agents. Ara s'ha de continuar treballant per tal de poder donar les respostes més adequades pel moment. Així, la vessant formativa amb itineraris de continuïtat en el marc de l'ensenyament reglat n'és un dels reptes que es plantegen.

Evolució històrica dels programes i serveis de l'ASJTET

1995: I Pla de coordinació de mesures interdepartamentals adreçades als joves tutelats per la Generalitat de Catalunya: programes d'habitatge, formació i inserció laboral i seguiment dels joves.

2002: Modificació del programa de formació i inserció laboral: incorporació de Via Laboral.

2003: II Pla de coordinació de mesures interdepartamentals adreçades a les persones joves tutelades: nou programa de suport econòmic amb ajuts al desinternament.

2005: Creació de l'Àrea de suport als Joves Tutelats i Extutelats (ASJTET). Modificació del programa d'habitatge amb la incorporació de pisos de 16 a 18 anys i residències de joves treballadors.

2006: Nou programa Acompanyament Jurídic. Modificació del programa d'habitatge (Servei d'acompanyament especialitzat per a joves tutelats i extutelats, SAEJ).

2007: Llei de prestacions, modificació del programa de suport econòmic.

Llei 13/2006, del 27 de juliol, de prestacions socials de caràcter econòmic-. Article 19, específicament per a la prestació per a joves extutelats.

Decret 123/2007, del 29 de maig – Reglament d'aplicació de la Llei – Articles 18 a 20, específicament respecte a joves extutelats.

2010: Modificació de programes, Residència per a joves estudiants (Cabestany) i suport econòmic per a joves estudiants. Via Laboral Barcelona.

2011: Modificació de programa, Via Laboral Girona.

2012: Nou programa, Recerca d'orígens.

Evolució en l'atenció als joves extutelats a Catalunya

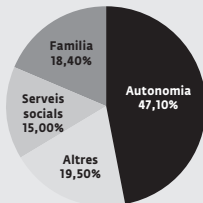
En 18 anys d'activitat (1994-2012), l'Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat (ASJTET), havia atès 6.309 joves (6.863 a finals de 2013). És important analitzar quina ha estat l'evolució i el perfil dels joves atesos, programes en què han participat, valoracions que fan dels processos, motius de finalització, etc per poder encarar i plantejar les línies d'acció de futur.

Tot seguit s'assenyalen algunes dades en relació als joves que han estat atesos a Catalunya:

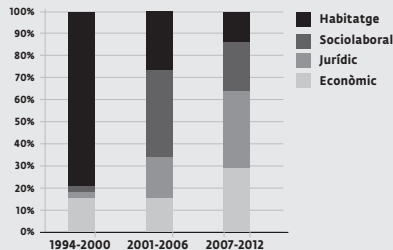
- Un 62% dels casos tancats fins desembre de 2012 eren d'homes. L'atenció a nois ha estat més elevada especialment en el darrer període 2007-2012 (68% de casos tancats).
- Un 58% de casos tancats són de joves nascuts a Espanya. Entre 2007-2012 fruit de l'onada d'immigració d'inicis dels 2000 i de l'aparició dels joves menors estrangers no acompanyats gairebé el 53% dels casos tancats van ser de joves d'origen estranger mentre que el 66% dels nous casos oberts en aquest mateix període van ser de joves espanyols.
- Entre el total de dones ateses en els 18 anys, les d'origen estranger representen un 17%. En canvi, entre els nois atesos, els d'origen estranger eren un 54%.
- El 47% dels joves atesos amb expedient tancat va anar a viure autònomament i un 18% va retornar amb la família.
- El 47% dels joves que van finalitzar el procés ho van fer seguint el pla previst i un 24% va fer un trencament del procés. La baixa voluntària es produeix de forma més freqüent entre aquells que finalitzen el procés per tornar a viure amb la seva família.
- Hi ha més probabilitats de tenir una valoració positiva entre els joves que han tingut una estada més llarga en programes de l'ASJTET, dos anys o més). El 57% de joves que finalitzen el seu procés en fan una valoració positiva. Aquestes dues dades reforcen que és necessària la continuïtat dels itineraris per tal de poder produir canvis en positiu.

A finals de 2012, 2.372 joves havien participat al programa d'habitatge, 1.978 al de suport econòmic, 1.113 al d'inserció sociolaboral i 859 al d'acompanyament jurídic.

Situació en finalitzar el procés

Tipus de programa en què han participat des del seu ingrés a 'ASJTET

Estudi sobre l'atenció als joves extutelats: evolució, valoració i reptes de futur, FEPA-UdG-ASJTET, juliol 2013.

Cal invertir en futur

Hem d'invertir en futur i la visualització del nostre futur pròxim i immediat no és altre que el nostre jovent. Hem d'invertir doncs, sí o sí, en les nostres futures generacions.

Aquesta inversió ha d'anar orientada a ampliar exponencialment les oportunitats que els hi podem oferir. Oportunitats que incitin a plantejar projectes de futur. Projectes que els apropin a la felicitat, a la seva realització com a persones, al mateix temps que reverteixin en el progrés del nostre país i el desenvolupament de la societat que ens acull a tots.

El nostre jovent (tutelats i extutelats) de "per se" es troben en una posició de desigualtat envers l'accés a aquestes oportunitats enfront de la població jove general. Aquesta afirmació es fa realitat a través del desenvolupament de plans de treball orientats a la millora de la seva situació personal; plans que possibilitin afrontar les necessitats forçoses d'emancipació a les que han de fer front a partir de la majoria d'edat (cal recordar que a la nostra societat actual, l'edat mitja d'una persona que es manifesta autònoma i independent planeja sobre els 30 anys). Només si una persona té cobertes les seves necessitats bàsiques, pot plantejar-se projectes de futur amb una certa garantia inicial d'èxit.

Des de l'any 2007 i mitjançant la Llei de prestacions socials de caràcter econòmic, l'administració catalana ha fet una aposta per aquest tipus d'inversió. La prestació pel jovent extutelat ha fet possible, si bé és veritat que no per tots, que aquest sector de població pugui tenir cobertes les seves necessitats bàsiques i tinguin la possibilitat, per tant, de plantejar projectes de futur.

Durant l'any 2013, més de 700 joves han estat beneficiaris/es d'aquesta prestació. D'aquests, un 65% han plantejat projectes de futur lligats a la formació, la majoria post obligatòria; aproximadament un 20% han pogut planificar accions de recerca de feina, i la resta han pogut continuar i/o entomar processos d'estabilització personal.

Conèixer personalment a joves que van estar tutelats/des i que han assolit fites en processos formatius de nivell universitari (dret, educació social, matemàtiques, turisme...) ens porten a avaluar que no hi ha millors diners públics invertits i que hem de continuar treballant per tal que aquesta multiplicació d'oportunitats pugui arribar al cent per cent de la nostra població (per la seva situació de risc) i de la població jove en general.

L'índex de renda mínima catalana està situada en 7963.76 euros anuals.

Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat de la Generalitat de Catalunya – Direcció General d'Atenció a la Infància i a l'Adolescència.

9. Reptes i línies d'acció

A partir de tot el que s'ha explicat anteriorment val la pena ressaltar cinc línies de treball sobre les que es necessari continuar avançant. Un autèntic treball compartit i conjunt entre els diferents agents que estan implicats en la intervenció amb el col·lectiu de joves extutelats és fonamental per aconseguir-ho.

Garantir les polítiques i serveis d'emancipació per a joves extutelats arreu de l'Estat

Tal i com s'ha expressat, les polítiques i programes de suport per a joves extutelats es desenvolupen de manera desigual als diferents territoris en l'àmbit estatal.

D'una banda, el manteniment del suport en els territoris en què el compromís de l'Administració és una realitat cal garantir-lo. De l'altra, la incidència i reivindicació de programes allà on no se'n desenvolupen és una de les prioritats clarament a abordar donat que es tracta de garantir que es faci efectiva l'igualtat d'oportunitats i el treball per la cohesió social. Cal visibilitzar que els programes de suport més enllà dels 18 anys permeten rendibilitzar socialment la inversió feta, en tots els sentits, en la protecció de menors. Altrament, els esforços realitzats poden quedar totalment mancats d'efectivitat en no donar-se una continuïtat en els itineraris.

Acció preventiva abans de la majoria d'edat en el treball per l'autonomia personal i social

És necessària l'acció preventiva en el treball amb els adolescents i joves abans de la majoria d'edat als 18 anys. L'augment del treball vers la seva autonomia personal i social fent-los més participants i responsables del seu propi procés els serà útil alhora que comptarà amb més garanties d'èxit del procés d'emancipació en complir els 18 anys.

Accés a l'ensenyament reglat obligatori i post-obligatori

Cal incidir en la inclusió dels joves extutelats en l'ensenyament reglat obligatori i post-obligatori com a via generadora de millors oportunitats, situacions i futur laboral. Durant molts anys, s'han fomentat els Programes de qualificació professional inicial (PQPI) per a col·lectius de joves en situació de vulnerabilitat i, actualment, el context de crisi fa més evident les dificultats d'accés al treball davant el baix nivell educatiu.

Resolució de les dificultats dels joves extutelats d'origen estranger per la consecució de permisos de treball

La legislació actual obliga als joves a comptar amb una oferta laboral de contractació a jornada completa i d'un mínim d'un any de durada per tal de poder aconseguir un permís de treball. Aquesta mesura fa crònica, sens dubte, la situació d'exclusió social d'aquests joves. Tenint en compte que l'atur juvenil global se situa en l'actualitat en més del 57% entre els joves menors de 25 anys resulta gairebé impossible disposar d'una oferta laboral d'aquestes característiques.

Millora de les accions entorn el desenvolupament de la xarxa social i les relacions familiars

L'ampliació de la xarxa social dels joves és una de les claus de processos d'emancipació d'èxit. És per això que cal generar i promoure activitats que els ajudin a ampliar el seu entorn social. De la mateixa manera, s'han de generar vincles amb persones de referència que els serveixin per visualitzar i compartir alternatives i que els aportin un suport molt personalitzat basat en una relació de més o menys intensitat, però sí continuada.

Tot i ser factors personals que influeixen de manera molt significativa sobre l'evolució dels itineraris d'emancipació en joves extutelats, s'hi han esmerçat iniciatives, projectes i recursos molt limitats fins al moment.

AUTORA: **Ana Villa**, Directora FEPA.

Edició revisada i actualitzada del dossier 'Joves extutelats. El repte d'emancipar-se avui' publicat el gener de 2014.

10. Referències

- España en cifras, INE 2014.
- Sistema estatal de indicadores de la educación 2014, Instituto Nacional de Evaluación Educativa, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2014.
- Panorama de la Educación, Indicadores de la OCDE 2014, Informe Español, Ministerio de Educación, Cultura y Deporte 2014.
- Informe segundo trimestre 2014, Observatorio de la emancipación 2014.
- Anteproyecto de Ley de protección a la infancia, Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad, 2014.
- Enquesta a la Joventut de Catalunya, Serracant, P. (coord) 2013. Direcció General de Joventut 2012.
- Estadística bàsica de medidas de protección a la infancia, Boletín número 14. Observatorio de la Infancia, 2013.
- Àrea de Suport al Jove Tutelat i Extutelat, Departament de Benestar Social i Família,
- Llei 13/2006, del 27 de juliol, de prestacions socials de caràcter econòmic-. Article 19, específicament per a la prestació per a joves extutelats.
- Decret 123/2007, del 29 de maig – Reglament d'aplicació de la Llei – Articles 18 a 20, específicament respecte a joves extutelats
- Llei 14/2010, del 27 de maig dels drets i les oportunitats de la infància i l'adolescència, Capítol IV. Suport posterior a l'emancipació o a la majoria d'edat.
- Federació d'entitats amb projectes i pisos assistits – FEPA.
- Los itinerarios educativos de los jóvenes extutelados (Montserrat, C. Casas, F & VVAA, 2011).
- Real Decreto 557/2011, de 20 d'abril – Reglament de la "Llei d'estrangeria" (Ley Orgánica 4/2000, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social)- Article 200
- RD 1463/2009, de 18 de setembre - Traspàs de la competència dels permisos inicials de treball a la Generalitat de Catalunya
- Art Integrat
- Coordinadora Mentoria per a la inclusió.

Barcelona, gener 2015.

Dipòsit legal: DL B 1534-2015

Edita: Taula d'entitats del Tercer
Sector Social de Catalunya

Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya

Rocafort 242 bis 2n
08029 Barcelona
T 93 310 57 07
www.tercersector.cat

En col·laboració amb:

ara.cat

Ateneu Barcelonès
ABCDEFGHIJK
LMNOPQRSTU
VWXYZ

En conveni amb:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

Ajuntament de
Barcelona